

Oorlogsverleden Nederlands-Indië

Een Nederlands gezin in Nederlands-Indië tijdens de Japane bezetting.

Waarom Nederlands-Indië het na 300 jaar niet meer kon zijn

Er is bijna geen familie in Nederland die niet op de een of andere manier door Insulinde is geraakt (Insulinde was in Nederland populair als koosnaam voor Nederlands-Indië, red.). Mijn schoonvader, om er maar een te noemen, die op 20-jarige leeftijd een geweer kreeg en naar de Oost verscheept werd om het vaderland te dienen, om er na terugkeer in Nederland achter te komen dat zijn jeugd voorbij was, verwoest door de Duitse bezetting en de expansiedrift van de naoorlogse Nederlandse staat.

DOOR ERIC DE BRABANDER

Op Curaçao is het Nederlands-Indische verleden ook zichtbaar aanwezig, met name in de architectuur, hoewel weinig mensen zich zullen realiseren dat Emmastad en Julianadorp er zonder Nederlands-Indië heel anders uitgezien zouden hebben. En toch zijn hier zoveel families met Indische banden die na de onfortuinlijke gebeurtenissen in het naoorlogse Nederlands-Indië via Nederland hier zijn neergestreden om nooit meer weg te gaan. De meesten konden niet aarden in het verzuilen en voor de Indiërs en Molukkers vijandige Nederland. Want Nederland had geen ruimte voor compassie met hun overzeese lotgenoten die ontheemd in de Neder-

landse havensteden arriveerden. Zij hadden hun handen vol aan het verwerken van hun eigen oorlogselende.

Indië bestaat niet meer. Veel jonge Nederlandse dienstplichtigen werden na de oorlog naar Indië gestuurd om de kolonie, waar het verzet tegen de Nederlandse overheersing groeide, voor het moederland te behouden. Dit postmoderne kolonialisme had de internationale opinie niet mee. De Verenigde Staten gebruikten de Marshallhulp als middel om Nederland te dwingen een einde te maken aan hun koloniale wereld in het verre oosten. Daar was Nederland, met een merkwaardig moreel superioriteitsgevoel, in 1946 niet klaar voor. Het was werkelijk zo dat de meerderheid van het Nederlandse

volk meende goed te doen in Indië, ongeacht de bakken met geld die driehonderd jaar lang naar het moederland stroomden.

Nederland en die in 1945 uitge-roepen Republiek Indonesië waren intern verdeeld. De Japanners waren niet direct uit Indonesië verdwenen, de Britten raakten direct bij de gevechten betrokken en de Amerikanen oefenden druk op Nederland uit om voor een dekolonisatiepolitiek te kiezen. Het Indonesische volk had hardelijners en vrijheidsstrijders, echter ook grote groepen die zich achter de Nederlanders opstelden. Toch gingen ook in Nederland, al voor de politieke acties, stemmen op om in Indië het zelfbeschikkingsrecht te laten zegvieren. Over deze periode is veel geschreven.

Nederlanders en hun Indische bedienden.

DE TANIMBAR-LEGENDE VAN AYA ZIKKEN

De omslag van het boek van Aya Zikken.

Auteur Aya Zikken.

FOTO SAGITA 1969

Aya Zikken schreef de in 1993 voor het eerst uitgekomen roman *De Tanimbar-legende*. Afgelopen jaar werd het boek heruitgegeven door uitgeverij In de Knipscheer, die ook een livijge, duizend bladzijden tellende biografie van Aya Zikken uitbracht, getiteld: Alles is voor even. Het bewogen leven van Aya Zikken. De lezer van *De Tanimbar-legende* zal zeker gemotiveerd zijn om meer werk te lezen van deze in 2013 overleden auteur. Dat kan. Buiten haar bekendste boek *De Atlasvlinder* schreef zij er nog zo'n dertig. Aya Zikken is onlosmakelijk verbonden met Nederlands-Indië. De Tanimbar-legende is dan ook deels autobiografisch. Zikken vertrekt vlak voor de oorlog naar Nederland. Haar familie keert terug maar Aya blijft gedurende de oorlogsjaren alleen achter in Nederland. Haar gezinsleden beleven de oorlog in Japenkampen, ze ziet ze pas na de oorlog terug. In 1946 maakte Nederland zich op voor een nieuwe oorlog, die tegen Soekarno en zijn volgelingen die de republiek Indonesië hadden uitgeroepen. De Hollandse ambtenaren, net vrij uit de kampen, namen hun plaatsen in het koloniale bestuur weer in, en niet lang daarna, nadat de gepolariseerde situatie in Nederlands-Indië onhoudbaar bleek, arriveerden de eerste Nederlandse soldaten met

Morse, een van de hoofdfiguren in het boek van Aya Zikken, staat voor haar vader, die zich ook niet wist los te maken van het Indië waar hij zo verknocht aan was.

de opdracht de situatie in de kolonie te herstellen. Het was in politiek Den Haag niet doorgedrongen dat de naoorlogse wereld een ander Nederland, Haar ramppoe geboren, zo werd gejammerd. *Times*, *they are changing*, zong Bob Dylan twintig jaar later.

Op de westelijke eilanden van de gordel van smaragd, waarvan Tanimbar er een is, bleef de situatie in beginsel ongewijzigd. Het oorlogsgeweld op Java was nauwelijks merkbaar. Jasper, een werkloudbouwkundige, pas uit Nederland gearriveerd en belast met het toezicht op de bouw van boten op de eilanden, besefte dat hij terechtgekomen was in een stuip-trekkende samenleving die

het laatste restje kolonialisme aan het afschudden was. Zijn ambtelijke collega's, de controleur Haantjes en de onderwijzer Morse leefden nog in de wereld van vóór de Japanners. Zij zaten verankerd in hun koloniale verleden. De bevolking van de eilanden sloot zich af en maakten hun wens niet kenbaar. Dat sloot de ogen van Jasper niet, hij zag hun belangen haarscherp, in tegenstelling tot Morse en Haantjes.

Het doet mij voorkomen dat Aya Zikken bij monde van Jasper haar eigen verhaal vertelt. Morse staat dan voor haar vader, die zich ook niet wist los te maken van het Indië waar hij zo verknocht aan was. Net als haar

vader sterft Morse. Was Jasper in den beginne gereserveerd tegenover Morse, later lijkt de lotsverbondenheid tot een acceptatie te leiden van elkaars toekomstbeeld.

De biografie van Aya Zikken, Kees Rups, wijst op de autobiografische feiten in *De Tanimbar-legende*, de verhouding met haar vader die na de oorlog in een verlangen naar tempo doelloos terugkeert naar de Oost. Hij kon geen afstand nemen van de kolonie die opghield te bestaan. Dat laatste geldt ook voor de vele Indische mensen die na de oorlog op Curaçao terechtkwamen, op zoek in de troepen naar datgene wat ze verloren hadden.

DE TOLK VAN JAVA VAN ALFRED BIRNEY

De biografische roman *De tolk van Java* won in 2017 de Libris Literatuurprijs en de Henriëtte Roland Holst-prijs. Het boek was daarmee de definitieve doorbraak van Alfred Birney die hiervoor al een tiental prachtige werken op zijn naam had staan waanyover ik in deze krant eerder schreef.

Arto Nolan kende geen warmte, geen liefde, geen geboorteland. Voor zijn zonen was het een weerzinwekkende vader, met losse handjes en een fatalistische kijk op de wereld. De man had een gruwelijk verleden gehad in het naoorlogse Indië en had gedurende deze tijd een dagboek bijgehouden wat zijn zoon pas na zijn overlijden ontdekte en open kwam. Alfred Birney heeft zichzelf en zijn vader in dit autobiografische werk andere namen gegeven om het als roman te kunnen uitgeven. In het laatste is hij ge-

slaagd. Het is een bloedstollend boek geworden, een autobiografische mokerslag die de clichés over Nederlands-Indië verpulvert, zoals op de kaft vermeld staat.

Voor de zoveelste maal wordt Den Haag een spiegel voorgehouden hoe de dekolonisatie van Nederlands-Indië werkelijk verliepen is. En de trauma's die door de houding van Nederland in de veertigerjaren zijn ontstaan, met exponenten als de Molukse treinkaping vijftienwintig jaar later. Voor de zoveelste maal, want Multatuli deed het al met de Max Havelaar. Couperus deed het met *Stille Kracht*. De taal die Birney gebruikt mist de verfijndheid van zijn voorgangers. Zij is ongepolijst, rauw en direct, met zoals het boek. Het is de taal die bij het onderwerp past, niets van het negentiende-eeuwse vormelijke woordgebruik dat Douwes Dekker en Couperus kenmerkt.

Aan de hand van zijn vaders dagboek en aan de hand van zijn eigen jeugdervaringen schreef Alfred Birney *De Tolk van Java*. Hij brengt zijn jeugd en het oorlogsverleden van zijn vader in verband, zonder dat hij ook maar een enkele maal vergewingsgezindheid naar zijn vader toont. Zijn broer Philip is milder in zijn oordeel. Alfred Birney laat hem zeggen: „Zoals ik al zei, heb ik pa's memoires nog nooit goed gelezen. Maar hij lijkt me eerlijk, oprecht en waachtig in zijn beschrijvingen, evenwel met hier en daar een beetje sambal erbij. Nou ja: mag het?”

Arto Nolan was talk voor de Nederlandse mariners. Voor veel Indiërs was hij dus een landverrader. Zijn wapenfeiten zijn bloederig en gruwelijk, vooral omdat er geen filosofische rechtvaardiging beschreven

wordt die zijn daden zouden moeten vergoelijken. Zonder aannemelijke redenen sloeg Nolan radicaal om en vocht samen met zijn schoolvrienden tegen de Nederlanders. Arto Nolan was voornamelijk bezig zichzelf te handhaven op Java, en te overleven. Totdat duidelijk werd dat dat niet meer kon en hij zich op het allerlaatste moment inscheeptte naar Nederland. Daar trouwde hij met een Helmondse schoenmakersdochter, een naïef meisje, tot over haar oren verlieft. Met haar kreeg hij twee zonen. Met die zonen begint het verhaal in Helmond. Halverwege het boek vertrekt de lezer naar het Indië van de politiole acties en de rol van Nolan in de onafhankelijkheidsoorlog, waarna de verbanden worden gelegd.

Birney zelf zei bij de uitreiking van de Libris Literatuurprijs: „Er mankeert iets aan de geschiedenis in Nederland. Belangrijke geschiedenis wordt onder het tapijt geschoven. Hella Haasse heeft met *Oeroeg* een beetje geprobeerd daar tegenwicht aan te bieden, maar dat is haar niet zo goed gelukt.” Birney heeft geprobeerd het verhaal van de Indo, tussen de Hollander en de Indonesiër in, een plaats te geven naast de heersende manier van geschiedschrijving over het Nederlands kolonialisme. Met zijn boek trachtte Birney een einde te maken aan het tempo doelloos-sentiment dat in Nederland tot op de dag van vandaag heerst.

Ook wij hier op Curaçao kunnen ervaren hoe knellend de moeizame banden binnen het Koninkrijk vaak aanvoelen. Vooral als het gaat om kwesties als moraliteit. Zodra de superieure moraliteit van Nederland aan de kaak wordt gesteld, reageert het Europese deel van ons

De omslag van *De tolk van Java*.

Koninkrijk uiterst krampachtig. Indonesië en Suriname hebben een andere weg bewandeld dan onze kleine eilanden. De geschiedenis leert dat dat wellicht een goede zaak is, ondanks de spanningen die zich met de regelmaat van de klok voordoen. *No hay mal que por bien no venga* luidt een Spaans gezegde, regelmatig door onze overburen gebruikt. Er bestaat geen kwaad waarvan geen goeds voort kan komen.

Alfred Birney's roman *De tolk van Java* zal hoopelijk in de toekomst plaatsnemen tussen de Max Havelaar van Eduard Douwes Dekker, beter bekend als Multatuli, en *Stille Kracht* van Louis Couperus. Het boek over de dekolonisatie van de eilanden, bekend als de voormalige Nederlandse Antillen, moet nog geschreven worden. Het zal een stuk minder bloederig zijn.

Auteur Alfred Birney.